

Kateřina Charvátová

KAROLINUM

Dějiny
cisterckého řádu
v Čechách
1142–1420

II

Kláštery založené ve 13. a 14. století

Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420

II. Kláštery založené ve 13. a 14. století

Kateřina Charvátová

První vydání recenzovali:

prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc.

prof. PhDr. Petr Čornej, CSc.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2026

Redakce Martin Janeček

Obálka a grafická úprava Jan Šerých

Sazba a grafická úprava map studio Lacerta

(www.sazba.cz)

Vydání první elektronické, odpovídá druhému, doplněnému
a přepracovanému tištěnému vydání (2014)

© Kateřina Charvátová, 2002, 2014

Photographs © 2014 - Oto Palán, no. 41, 49, 50, 57-59, 63, 64,
69, 161-164, 166, 168-172; Hana Toušková, no. 3-5, 7-10, 12-17,
19, 32-35, 37, 40, 43, 46-48, 51, 55, 56, 61, 62, 65, 71, 75, 80, 81,
83-86, 88, 89, 91, 97, 99, 101, 104, 105, 108, 111, 113, 114, 116,
118, 123-126, 128, 131, 135, 137, 138, 140, 141, 143-145, 151,
152, 154-160

ISBN 978-80-246-2611-6

ISBN 978-80-246-6338-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva ke 2. vydání / 7

Vyšší Brod / 9

Zlatá Koruna / 89

Svaté Pole / 165

Zbraslav / 202

Skalice / 294

Pohled / 333

Sezemice / 377

Résumé / 406

Seznam zkratk / 414

Seznam pramenů a literatury / 415

Seznam vyobrazení / 437

Rejstříky / 445

Janovi

Předmluva ke 2. vydání

Předkládaná publikace představuje druhý díl rozsáhlejšího projektu *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*, zabývajícího se působením jednoho z nejvýznamnějších mnišských společenství středověké Evropy v českém prostoru. Navazuje na první svazek s podtitulem *Fundace 12. století*, který vyšel v nakladatelství Karolinum v roce 1998 a ve druhém vydání roku 2013.

První díl obsahuje vedle úvodu do problematiky portréty pěti nejstarších řádových domů, totiž Sedlce, Plas, Pomuku, Hradiště nad Jizerou a Oseku. Nyní předkládaná druhá část, *Kláštery založené ve 13. a 14. století*, navazuje dalšími monografickými kapitolami, zaměřenými tentokrát na mladší filiace. Čtenář má možnost seznámit se s medailony mužských opatství ve Vyšším Brodě, Zlaté Koruně, Svatém Poli, Zbraslavi a Skalici, stejně jako se dvěma výhonky ženské větve řádu v Českém království, ústavy v Pohledu a Sezemicích.

Portréty jednotlivých klášterů jsou členěny obdobným způsobem jako v prvním svazku. Kapitola začíná stručným úvodem, po němž přichází pasáž věnovaná založení kláštera, pak nástin dějin opatství do počátku husitských válek a oddíl o pramenné základně, s níž může historik pracovat. Výklad pokračuje částmi zabývajícími se vztahy ústavu ke kurii, cisterckému řádu a českým panovníkům. Vzhledem k tomu, že žádný z klášterů 13. a 14. století neměl svou filiaci, odpadají podkapitoly věnované dceřiným ústavům. O konventu a jeho představitelích vypovídají pasáže s názvem Opati, respektive Abatyše kláštera. Poté se pozornost zaostřuje na materiální stránku opatství, jeho pozemkovou držbu, kolonizační činnost a informace o ekonomických aktivitách ve středověku. Portrét jednotlivých klášterů doplňují pojednání o architektuře,

o zachovaných uměleckých dílech, o klášterní knihovně, případně o duchovních aktivitách mnichů daného opatství.

Jednotná linie výkladu slouží ke snadné orientaci čtenáře, především v relativně dlouhých textech, jakými jsou zejména portréty klášterů ve Vyšším Brodě, ve Zlaté Koruně a na Zbraslavi. Mluvím-li o jednotné linii, musím doplnit, že ne každá kapitola obsahuje všechny části. Popisy pramenně chudších klášterů, např. Svatého Pole nebo Skalice, postrádají některé oddíly, stejně jako portréty ženských ústavů, jejichž písemnosti mají poněkud jiný charakter. Rozšířena je naopak kapitola o Zbraslavi, a to o tematicky výjimečné pojednání o královském pohřebišti. Textovou část stejně jako v prvním díle doplňují četné ilustrace, především fotografie a mapy.

Při přípravě druhého vydání byly medailony jednotlivých klášterů aktualizovány – doplněny o novou literaturu a o nové poznatky, jichž za dvanáct let, jež uplynuly od první verze této knihy, přibylo překvapivě mnoho.

Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420, zahrnující čtyři plánované svazky, vznikají s podporou Grantové agentury České republiky, která se podílela jak financováním přípravných prací, tak i příspěvkem na vydání jednotlivých knih. Za tuto finanční pomoc jsem Grantové agentuře České republiky zavázána, neboť bez ní by se tento projekt nemohl uskutečnit.

Mé upřímné poděkování patří všem kolegům, kteří mi s přípravou druhého dílu pomáhali. Jmenovitě chci vyjádřit svůj dík alespoň PhDr. Kláře Benešové, PhDr. Anně Kubíkové a Mgr. Dušanu Foltýnovi, stejně jako autorům lektorských posudků prof. Zdeňce Hledíkové a prof. Petru Čornejovi. Jim všem vděčím za mnohá upřesnění textu a za četné podněty, které obohatily mou práci. Děkuji též všem autorům fotografií za desítky snímků a své rodině za trpělivost, s níž snáší trvalé soužití s cisterckou problematikou.

Praha, 16. února 2014

Kateřina Charvátová

Vyšší Brod

První cistercká fundace 13. století vznikla s velkým odstupem od klášterů založených ve 12. věku. Od založení oseckého kláštera ji dělilo celé půlstoletí. Zatímco v intervalu 1140–1150 vznikly tři cistercké kláštery a mezi lety 1150–1200 další dva, období 1200–1250 nepřineslo žádnou novou lokaci. Ne že by v první polovině 13. století zájem o zakládání cisterckých domů ustal, avšak ani jeden z pokusů nebyl korunován úspěchem. Zdařila se teprve fundace Rožmberků ve Vyšším Brodě z konce 50. let 13. století. Založení Voka z Rožmberka přes peripetie osudu žije dodnes a je svědectvím kontinuity práce cisterciáků na českém území od středověku až po naše časy.

Vyšebrodské opatství, strmící na břehu Vltavy v dramatickém pošumavském kraji, patří mezi nejpůsobivější české středověké církevní památky. Klášter, který si dodnes zachovává mnoho ze svého středověkého koloritu, již zdálky vítá návštěvníky, ať již do Vyššího Brodu přicházejí jako zbožní poutníci, turisté, či jako vodáci, kteří nasedají na své lodi přímo pod klášterem a vydávají se tak jako kdysi dávno cisterciáci na cestu po Vltavě do nitra země.

ZALOŽENÍ KLÁŠTERA

Opatství ve Vyšším Brodě založil v roce 1259 jeden z nejváženějších šlechticů Českého království, Vok z Rožmberka, který v soustátí Přemysla II. Otakara náležel k předním dvořanům a politikům. Ve službě panovníkovi dosáhl významných úřadů; stal se doživotním maršálkem Českého království, v roce 1256 byl pověřen správou Horních Rakous jako *iudex provincialis* a konečně

[1] Vyšebrodský klášter leží na břehu Vltavy v lesnaté pošumavské krajině. Letecký snímek kláštera a jeho nejbližšího okolí.

roku 1260 byl jmenován zemským hejtmanem ve Štýrsku. Za prokázané služby jej Přemysl II. Otakar odměnil udělením hrabství Raabs, ležícím v rakouském Waldviertlu.

Vok byl členem nejvýznamnějšího českého šlechtického rozrodu své doby – Vítkovců. Ti na přelomu 12. a 13. století zahájili kolonizaci jihočeské krajiny, na níž se podílel i Vok z Rožmberka. Jeho kolonizační iniciativa se dotýkala zejména horního Povltaví, které přikázal plánovitě kultivovat a kde dal také postavit jako centrum nové oblasti hrad Rožmberk, jehož jméno začal používat jako svůj predikát. Vokova držba nezahrnovala jen statky na českém území, ale sahala též hluboko do sousedního Mühlviertlu, kde se Vítkovci majetkově uplatňovali již od konce 12. věku. S tamní šlechtou byli Vítkovci i Vok osobně spojeni také příbuzenskými svazky. Vyšší Brod a jeho okolí, ležící v nejjihnějším cípu Čech, představovaly přirozenou spojnici mezi českými a hornorakouskými državami pána z Rožmberka.¹

Právě toto území si Vok vybral pro fundaci cisterckého opatství, jež se mělo stát viditelným pomníkem jeho zbožnosti. Pověst, že klášter založil jako díkůvzdání za to, že byl zázračně zachráněn z rozvodněných vod Vltavy, patří k zakladatelským mýtům oblíbeným obzvláště v barokní historiografii. Fundátorská aktivita Voka z Rožmberka však nepostrádala vedle ryze zbožného záměru ani aspekty ekonomické. Církevní fundace představovala příslib kultivace a zaručovala zachování práv Rožmberků na tuto oblast i do budoucna.

Místo určené pro klášter se nacházelo asi hodinu cesty od hradu Rožmberka proti proudu Vltavy. I když většina tamního kraje byla ještě pokryta neprostupnými hvozdy, vybral Vok polohu v těsné blízkosti jednoho z mála center celé oblasti, jen několik set metrů od sídliště na obchodní stezce spojující Čechy s Rakouskem, konkrétně s významným centrem Horního Rakouska, Lincem. Osada s tržními funkcemi se nazývala Vyšší Brod, respektive Hohenfurt, jak zněla původní německá podoba jména,² které toto místo získalo podle brodu přes Vltavu, jenž zde umožňoval karavanám překročit řeku. Podle osady dostal jméno i klášter nazývaný latinsky Altovadum, což je rovněž překlad téhož názvu.

Není vyloučené, že volba místa, i když přestupovala řádová pravidla o odloučenosti klášterů, vycházela z reálné komunikační dostupnosti v téměř neosídlené krajině. Pomíneme-li blízkost tržního ústředí, vyhovovala poloha cisterckým předpisům. Klášter byl založen ve stráni nad soutokem Vltavy s Menší Vltavicí, v terénu chráněném před vzedmutými jarními vodami řeky. Hluboké vltavské údolí vklíněné mezi vysoké kopce, dosahující do výšky přes 1000 m, skýtalo mnichům klid k rozjímání.

Na výběr řádu cisterciáků pro nově zakládaný klášter měla patrně vliv Vokova choť Hedvika, která pocházela z rakouského hraběcího rodu Schauenbergů.³ Rodovým klášterem Schauenbergů byl totiž cistercký ústav ve Wilheringu,⁴ který se stal mateřským domem vyšebrodského opatství. Nová filiace se napojila na morimondskou větev řádu jako potomek Cîteaux v páté generaci.

¹ K Vokovi z Rožmberka srv. nejnověji V. Vaníček, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*, in: Českorakouské vztahy ve 13. století, ed. M. Bláhová, I. Hlaváček, J. Hrdina, P. Kubín, Praha 1998, s. 77–93. Zde též citována starší literatura k tématu.

² Tržní osada s kostelem doložena poprvé právě v zakládací listině vyšebrodského kláštera (*CDB VI/1*, č. 188, s. 300).

³ Vazby mezi Vítkovci a Schauenbergy se neomezily pouze na sňatek mezi Hedvikou ze Schauenbergu a panem Vokem, ale měly již delší tradici. Volba Wilheringu jako mateřského domu pro Vyšší Brod byla výsledkem dobrých vztahů obou rodů (F. Tadra, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897, s. 204).

⁴ K Wilheringu monograficky R. Guley, *Das Zisterzienserstift Wilhering in Oberösterreich*, Wien 1928. Z mála nových prací se Wilheringu věnuje monografie F. Keplingera, *Beiträge zur Geschichte der Wissenschaftspflege im Zisterzienserstift Wilhering*, Wien 1969, sledující vývoj klášterní knihovny ve 12.–15. století a okruhy intelektuálních zájmů tehdejších wilherinských bratrů.

Cîteaux	→	Morimond	→	Ebrach	→	Rein	→	Wilhering	→	Vyšší Brod
1098		1115		1127		1129		1146		1259

[2] Filační řada vyšebrodského kláštera.

Založení opatství ve Vyšším Brodě je dokumentováno řadou listin, takže patří spolu se Zbraslaví k českým cisterckým ústavům, jejichž počátky známe poměrně dobře.⁵ Vyšebrodské materiály potvrzují, že fundace představovala záležitost dosti dlouhodobou. Nejstarší dokument, který dosvědčuje Vokův záměr založit nový klášter, je fundátorova žádost adresovaná mateřskému domu řádu v Cîteaux. Nedatovaná listina pochází snad z roku 1258 a předcházela projednávání nové fundace na generální kapitule v témže roce.⁶ Vzhledem k tomu, že se listina zachovala v archivu wilheringského kláštera, lze se oprávněně domnívat, že Vokovu žádost v Cîteaux přednesl právě opat z Wilheringu. Následně generální kapitula rozhodla o inspekci místa, kde měl být klášter založen. Za inspektory vybrala opaty z Pomuku a z hornorakouského Baumgartenbergu.⁷ Inspekce však nebyla během roku provedena, a tak generální kapitula opakovala v září 1259 výzvu znovu, přičemž složení komise opatů zůstalo stejné.⁸

Mezitím již došlo k vlastnímu zakládacímu aktu, který se odehrál ve Vyšším Brodě, a to za účasti pražského biskupa Jana III., který při té příležitosti posvětil svatyni nového kláštera. Konfirmace Jana III., datovaná 1. června 1259, se pokládá za quasi-zakládací listinu vyšebrodského kláštera. Touto listinou biskup stvrzuje založení a obvěnění nového domu. Jako fundátor je jmenován Vok z Rožmberka, po jeho boku vystupuje manželka Hedvika, jež dává k založení a obdarování svůj souhlas.⁹ K fundaci se kladně vyjádřili též Vokovi příbuzní Vítek a Budivoj z Krumlova, kteří přispěli k obdarování cisterciáků svými podíly na tzv. Klášterním lese.¹⁰

Obvěnění vyšebrodského opatství sestávalo z několika značně rozptýlených vsí v jižních Čechách, po jedné vsi v Horním Rakousku a ve Slezsku, dále z výnosu tří kostelů, podílů na desátcích z různých vsí a dalších práv. Značný díl nadace představoval rozlehlý Klášterní les, který se rozkládal na jih a jihozápad

⁵ K založení vyšebrodského kláštera detailně J. Čechura, *Počátky vyšebrodského kláštera*, Jihočeský sborník historický 50, 1981, s. 4–16.

⁶ *CDB V/1*, č. 187, s. 296–297.

⁷ *Statuta II*, 1258, č. 50, s. 448.

⁸ *Statuta II*, 1259, č. 50, s. 459.

⁹ *CDB V/1*, č. 188, s. 298–300.

¹⁰ *CDB V/1*, č. 189, s. 300–302. Vítek a Budivoj z Krumlova svůj souhlas při vlastním založení vyslovili asi pouze ústně. K jeho zlistinění, ač nese stejné datum jako zakládací listina, tj. 1. června 1259, došlo zřejmě později, a to v klášteře samém, neboť obě identické listiny nesou stopy příjemeckého vyhotovení. (Blíže k tomu J. Šebánek, S. Dušková, *Česká listina doby přemyslovské. Listina nižších feudálů duchovních – listina feudálů světských*, in: Sborník archivních prací 6, 1956, s. 180).

[3] Les s obrovskými žulovými kameny bezprostředně nad klášterem. Podobně nehostinně asi vypadal i areál dnešního opatství v polovině 13. století, když mniši přišli do Vyššího Brodu.

od Vyššího Brodu, při dnešní hranici s Rakouskem. Převážně horský terén znemožňoval jeho větší hospodářské využití; pouze příhodnější část se v budoucnu stala místem klášterní kolonizace.¹¹

Výnos klášterních statků patrně dosáhl hodnoty 60 talentů, což byla suma, kterou sliboval Vok z Rožmberka již ve své žádosti adresované do Cîteaux.¹²

¹¹ Cisterciáci dostali od svého zakladatele Vyšší Brod patrně i s přílehlou tržní osadou a patronátním právem k jejímu kostelu; v okolí Vyššího Brodu jim připadl rozsáhlý Klášterní les, dále právo rybolovu ve Vltavě od potoka Mokry po hranice panství Vítky z Krumlova. Navíc získali kostel v Rožmitále s třetinou desátků ze vsí, které náležejí k farnosti, a s desátkem ze dvora Michnice, kostel v Přídolí s plným desátkem příslušných vsí, dvora v Polné a ze sedmi popluží ve Slaveticích. Vedle toho vsi Sedlice (u Přídolí), Dobrou Vodu (u Horní Stropnice) a Wintersdorf v Horních Rakousích. Dále třetinu desátku z Litvínovic a Plané (jižně od Českých Budějovic) a v budoucnu též třetinu desátku ze vsí, které budou lokovány mezi Vltavou a Menší Vltavicí a budou náležet k vysebrodské farnosti. Vsi Babice a Ponědraž u Veselí nad Lužnicí, díly desátků ze Žumberka a Stradonic, celý desátek ze dvora Malšice. Vedle těchto statků klášter získal též ves Kotchen, dnes Chocianow, ležící v polské části Opavska (*CDB V/1*, č. 188, s. 298–300).

¹² *CDB V/1*, č. 187, s. 297.

Základ majetku, jak se zdá, tvořil výnos z kostelů v Rožmitále na Šumavě a Přídolí, k jejichž předání cisterciákům si zakladatel vyžádal souhlas biskupa ještě před vlastní fundací.¹³ Nadaci vyšebrodského řádového domu nemůžeme pokládat ani za příliš bohatou, ani za příliš výhodnou. Zejména značná rozptýlenost předávaných statků netvořila příznivý základ pro funkční hospodářství. Tento poznatek překvapuje, obzvláště když uvážíme, že zakladatelem opatství byl jeden z nejvýznamnějších mužů království a na obvěnění se podíleli též další členové mocného vítkovského rodu.

Pro vysvětlení tohoto rozporu je nutno obrátit pozornost k osídlení oblasti v okolí Rožmberku a Vyššího Brodu. Vyšebrodský řádový dům, tak jako mnohé jiné české kláštery, byl založen v kolonizační oblasti, a to v čase, kdy zde plánovitě osídlování krajiny teprve začínalo. Fundace kláštera přitom tvořila součást širšího kolonizačního projektu organizovaného rodem Vítkovců.¹⁴ Vítkovská kolonizace postupovala od severu k jihu proti proudu Vltavy a na sám její horní tok, kde leží Vyšší Brod, tehdy ještě nedospěla. S ohledem na to, že přímé okolí kláštera nebylo ještě přeměněno v zemědělskou krajinu, která by mohla skýtat obživu pro cisterciáky, uchýlil se zakladatel k jinému, a jak jsme mohli vidět, značně pestrému zdroji příjmů. Bylo přitom typické, že hlavní skupina lokalit, z nichž vycházely platy směřující do opatství, ležela níže po proudu Vltavy, zejména v okolí pozdějších Českých Budějovic, kde již kolonizace z větší části proběhla. Hluboko na jih vysunuté založení cisterckého kláštera, v tehdy ještě pusté krajině, s sebou nutně nese otázku, do jaké míry zakladatel kláštera počítal s kultivační účastí samotných cisterciáků. Vzhledem k již zmíněnému podhorskému a horskému charakteru okolí Vyššího Brodu můžeme soudit, že Vok z Rožmberka budoucí kolonizační práci kláštera asi příliš velký význam nepřikládal. Uvažoval-li o dalším rozvoji statků své fundace, snad si představoval spíše obdarovávání kláštera vesnicemi, které Rožmberkové a krumlovská větev Vítkovců právě zakládali v oblastech ležících severněji v příhodnějších krajinných i klimatických podmínkách.

V následujícím roce 1260 se Vok z Rožmberka ještě k založení kláštera vrátil vydáním listiny, v níž znovu vypočetl, upřesnil a upravil původní nadaci a obdaroval mnichy dalšími statky, konkrétně dvěma vinicemi v Rakousku.¹⁵ Poněkud nejasné jsou okolnosti vzniku tří listinných fals hlásících se do roku 1261. Nejznámější z nich, nesoucí datum vydání 29. května 1261, ještě jednou

¹³ CDB VI, č. 186, s. 295–296.

¹⁴ Ke kolonizačnímu působení Vítkovců v jihočeském prostoru V. Vaníček, *Vzestup rodu Vítkovců v letech 1169–1269*, Folia historica Bohemica 1, 1978, s. 93–108; týž, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1269*, Československý časopis historický, 29, 1981, s. 89–110.

¹⁵ CDB VI, č. 230, s. 357–358.

vymezuje klášterní věno. Listina je chápána jako *magna charta* vyšebrodského kláštera, která měla zajišťovat jeho práva před případnými nároky Vokových dědiců. Saša Dušková ji pokládá za kancelářské falsum sepsané ve prospěch opatství Vokovým notářem Rudigerem. Podezřelou listinu si cisterciáci dali v roce 1264 potvrdit od krále Přemysla II. Otakara.¹⁶ Druhé falsum se týká daru Voka z Rožmberka, který měl údajně darovat kostel ve Veselí nad Lužnicí a ves Ponědraž. Na druhou listinu navazuje třetí falsum – potvrzení patronátního práva ke kostelu ve Veselí nad Lužnicí pražským biskupem Janem III.¹⁷ Všechny tři listiny snad vznikly v důsledku ústních slibů zakladatele, které již za jeho života nebyly zlistiněny. Vok z Rožmberka zemřel totiž následujícího roku 1262. Ve své závěti učinil ještě pro Vyšší Brod nevelký odkaz, kterým rozšiřoval klášterní statky na Budějovicku.¹⁸

Počáteční období vyšebrodského kláštera symbolicky završuje potvrzení fundace králem Přemyslem II. Otakarem v roce 1264.¹⁹ Listina je opět příjemce-kého charakteru, sepsaná ve vyšebrodském klášteře, snad v důsledku jakéhosi ústního jednání s panovníkem, jímž král vzal opatství do své ochrany. Předpokládá se, že cisterciáci přistoupili ke zlistinění tohoto dokumentu v době, kdy Vokovi synové byli ještě nezletilí a mladý ústav hledal záštitu u nejvyššího představitele království.²⁰

Přesné datum, kdy do Vyššího Brodu přišli mniši z Wilheringu, není známo. Jistě se tak stalo v průběhu roku 1259. Snad se již zúčastnili zakládacího aktu na počátku června tohoto roku, i když o jejich přítomnosti neposkytuje zakládací listina žádnou zmínku.

S velkou pravděpodobností ještě před příchodem mnichů započaly práce na výstavbě kláštera. Nezapomínejme, že opatství bylo nejspíše založeno v hlubokém lese, a tak nejprve přišly ke slovu sekery a pily, aby byl vykloučen prostor budoucího kláštera. Pak zřejmě následovala rychlá stavba nejnútnejších budov, nejspíše dřevěných, které umožnily základní provoz opatství. Podle klášterní tradice stála nejstarší sakrální stavba v místech dnešní hřbitovní kaple sv. Anny,

¹⁶ *CDB VI/1*, č. 284, s. 422–424. K listině s. Dušková, *Rudigerus notarius*, Folia diplomatica 1, Brno 1971, s. 72–74; J. Čechura, *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 9–10.

¹⁷ Darování mělo patrně jen ústní charakter a bylo zlistiněno až později v klášteře (*CDB VI/1*, č. 85, s. 424–425). Také konfirmace Jana III., kterou potvrdil předání patronátního práva kostela ve Veselí nad Lužnicí cisterciákům, vznikla jako falsum v klášterním skriptoriu (*CDB VI/1*, č. 286, s. 425–426). Důvodem k vytvoření obou falsů snad byly spory, které o právo ke kostelu ve Veselí nad Lužnicí vedli cisterciáci s tamním plebánem (*CDB VI/1*, č. 296, s. 442–443; rekonstruovaná listina *UBH*, č. 12, s. 15–16). Vyšebrodská práva ke kostelu upevnil Václav II. v roce 1302 (*UBH*, č. 55, s. 59–60).

¹⁸ Vok z Rožmberka odkázal vyšebrodskému klášteru Plawe (ves Plav) – „Novum Forum et quicquid ex ista parte Wulte (Vltavy) habeo“ (*CDB VI/1*, č. 335, s. 498). K interpretaci lokality Novum Forum srv. J. Čechura, *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 11. Autor pokládá Novum Forum za součást městečka Rožnov, dnes součásti Českých Budějovic.

¹⁹ *CDB VI/2*, č. 419, s. 623–624.

²⁰ J. Čechura, *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 11.

[4] Hranici klášterního lesa vymezovala také Čertova stěna. O působivosti tohoto kamenného pole svědčí jeho pojmenování v zakládací listině vyšebrodského kláštera, kde je označen jako „Strassidelnik“.

východně od závěru konventního chrámu. Nesla mariánské zasvěcení a údajně existovala již před příchodem konventu.²¹ K této kapli se patrně vztahují zprávy o svěcení biskupem Janem III. v roce 1259.²²

DĚJINY VYŠEBRODSKÉHO KLÁŠTERA DO HUSITSKÝCH VÁLEK

Vyšebrodský klášter vznikl jako soukromé založení Voka z Rožmberka. S Rožmberky zůstal spojen až do počátku 17. století, kdy v roce 1611 v osobě Petra Voka tento nejpřednější panský rod Českého království vymřel. Život ve stínu Rožmberků formoval po celou předhusitskou dobu vývoj opatství a silně ovlivnil jeho osudy. Zakladatelský rod představoval pro klášter po staletí oporu, díky níž se cisterciákům podařilo projít i obtížnými údobími bez větších problémů. Na druhé straně Rožmberkové po celou dobu společné existence využívali svých zakladatelských práv a zasahovali jak do života konventu, tak i do hospodářských záležitostí kláštera. Po celé sledované období až do počátku 15. století byl vždy také vládnoucí Rožmberk označován ve vyšebrodských listinách jako *fundator noster*.²³

Obzvláště silně zasáhl do záležitostí opatství na samém konci sledovaného období Oldřich II. z Rožmberka a v krizovém období husitských válek využil majetku Vyššího Brodu jako finanční rezervy pro své vlastní potřeby. Několik století trvající vazby mezi Rožmberky a jejich rodovým klášterem představují v našem prostředí nejmarkantnější příklad dopadu zakladatelských práv na vývoj kláštera.²⁴

Významnou roli ve vztahu k zakladatelskému rodu sehrál Vyšší Brod jako nekropole Rožmberků. Bez nadsázky můžeme říci, že zamýšlená funkce kláštera jako rodového pohřebiště tvořila jednu z významných pohnutek pro založení

²¹ O nejstarší oratoři pojednávají P. Vlček, P. Sommer, D. Foltýn, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 689.

²² Zmínka o vysvěcení kostela pochází z podezřelých listin Vítka a Budivoje z Krumlova, datovaných 1. června 1259 (*CDB VI*, č. 189, s. 300–302), o nichž již byla zmínka v poznámce 10). Do jaké míry pozdější vznik listin (k jejich sepsání došlo nejpozději v 70. letech 13. století) ovlivňuje dataci výstavby a posvěcení první vyšebrodské kaple, není zcela jasné.

²³ Označení *fundator noster*, případně *fundatores nostri*, týkala-li se více členů vládnoucí rodiny, nalezneme např. na listinách *UBH*, č. 91, s. 92, z roku 1348; č. 102, s. 108, z roku 1353; č. 154, s. 177, z roku 1379; *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, I, 1418–1437*, ed. B. Rynešová, Praha 1929, č. 6, s. 5–6.

²⁴ K zakladatelským právům má stále platnost práce V. Vaněčka, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. století)*, I, Praha 1933 (k právům Rožmberků vůči vyšebrodskému opatství a jejich konkrétnímu uplatňování s. 14, 16, 20, 23, 26, 19, 33, 48, 50, 52, 60, 73, 84, 90). Nověji k problematice zakladatelských práv v cisterckém prostředí J. Čechura, *Das Wirtschaftsmodell der Zisterzienserklöster in Böhmen*, in: *Historia i kultura cysterśów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, ed. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 87–110; T. Borovský, *Zakladatelská práva ždárského kláštera do počátku 16. století*, Časopis matice moravské 117, 1998, s. 323–340; Týž, *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*, Brno 2005.

této církevní instituce. Snad ovlivnila i výběr řádu, který sem byl uveden. Cistercké domy oddávající se kontemplaci patřily pro svou mimořádnou zbožnost k velmi vyhledávaným místům posledního odpočinku. V celoevropských rozměrech najdeme mnoho cisterckých opatství, která sloužila jako rodová pohřebiště.²⁵

Podle nekrologia *Nota fundatores monasterii Altovadensis* Jakuba Novohradského z roku 1479 byl v opatství jako první z Rožmberků pohřben zakladatel kláštera, který byl do Vyššího Brodu převezen ze Štýrského Hradce, kde zemřel.²⁶ Po něm pak až do vymření rodu následovalo deset generací Rožmberků, celkem 36 osob, které spolu se třemi členy krumlovské větve Vítkovců spočinuly v posvěcené půdě kláštera. Mezi pohřbenými osobami je nutno zmínit bývalou českou královnu Violu Těšínskou, vdovu po Václavu III., která se svým druhým sňatkem stala manželkou Petra I. z Rožmberka. Vyšebrodský konventní chrám představuje nejvýznamnější české rodové mauzoleum s kontinuitou od poloviny 13. do počátku 17. století. I když ve Vyšším Brodě spočinula většina členů rožmberské rodiny, klášter nebyl jediným pohřebním místem Rožmberků. V menší míře obdobnou roli plnil též kostel augustiniánské kanonie v Třeboni nebo chrám sv. Víta v Českém Krumlově.²⁷

Počáteční vývoj opatství se tak jako u jiných klášterů odehrával zcela pod vlivem zakladatelské rodiny. Do osudů kláštera velmi rychle zasáhlo soupeření Vítkovců s Přemyslem II. Otakarem, které narůstalo od 60. let a vyvrcholilo vzpourou české šlechty proti panovníkovi v roce 1276. Nejprve si panovník vynutil směnu části vyšebrodského zboží u nově založených Českých Budějovic, neboť tyto lokality potřeboval pro ekonomické posílení své fundace.²⁸ Klášter

²⁵ E. Dąbrowska, *Le rite funéraire propre à l'ordre de Cîteaux. Son développement, sa réception, ses filiations*, in: *Unité et diversité cisterciennes*, St.-Étienne 2000, s. 223–231.

²⁶ *Nota fundatores monasterii Altovadensis* Jakuba Novohradského je publikována M. Pangerlem v *UBH*, s. 382 až 391.

²⁷ Hrobka se nacházela pod presbytářem konventního chrámu a po pohřbu posledního Rožmberka, Petra Voka, jímž se osudy zakladatelského rodu završily, byla uzavřena. Dodnes je v presbytáři k vidění náhrobek rožmberského rodu, zobrazující zakladatele kláštera Voka z Rožmberka, historizující dílo snad z první třetiny 17. století. Detailněji k tomuto tématu: J. Pavel, *Vyšší Brod. Kraj – klášter – město*, Praha 1932, s. 25–26; M. Hlinomaz, *K interpretaci, době vzniku a původci tzv. rožmberského náhrobku ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 56, 1987, s. 71–80; M. Hlinomaz, V. Kolda, *Vyšebrodský klášter – nekropole Rožmberků*, Jihočeský sborník historický, 57, 1988, s. 173–183; J. Štěpek, *Ještě k problematice tzv. rožmberského náhrobku v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 101–103. K možnostem antropologického výzkumu uložených koster M. Hlinomaz, *Ke kulturně historickému významu cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodě (Několik tezí k možnostem interdisciplinárního výzkumu monastické lokality)*, in: 900 let cisterciáckého řádu, ed. K. Charvátová, Praha 2000, s. 174.

²⁸ *CDB V/2*, č. 693, s. 332–333. Panovník směnil s klášterem čtyři vyšebrodské statky v oblasti Budějovic (Stradonice, Plav, Malšice, Zábouří) za čtyři své vsi u Hluboké nad Vltavou (Němčice, Vlhavy, Chrástany, Tupesy). První tři z vyšebrodských lokalit pocházely z nejistého Vokova věnování z listiny uváděné někdy jako magna charta kláštera (*CDB VI*, č. 284, s. 424). Srv. též J. Žemlička, *Právo „nucené směny“ při zakládání středověkých měst*, Český časopis historický 96/1998, s. 502–531, k vynucené směně vyšebrodského kláštera s. 515.

doplatil patrně popleněním a zcizením svých statků i na královo trestné tažení do jižních Čech v roce 1277.²⁹

V souvislosti s nejistým postavením opatství v době války mezi Vítkovci a panovníkem potvrdil v roce 1278 papež Mikuláš III. Vyššímu Brodu všechna jeho privilegia a na žádost vyšebrodských se snažil též zjednat bezpečí pro opatství i jeho majetek, přičemž ochranou kláštera pověřil pražského biskupa.³⁰

Velká politika se dotkla vyšebrodských mnichů znovu v roce 1290, když přijali do zdí svého opatství tělo Závíše z Falkenštejna. Závíš z Falkenštejna, za krále Přemysla II. Otakara představitel odbojných Vítkovců, později druhý manžel královnyn-vdovy Kunhuty a nakonec vězeň krále Václava II., skončil svůj život na popravišti pod hradem Hlubokou 24. srpna téhož roku. V dobách své slávy Závíš patřil k dobrodincům kláštera; cisterciákům věnoval nádherný zdobený kříž, obsahující vzácnou relikvii, dřevo z Kristova kříže. Tzv. Závíšův kříž se dodnes zachoval v klášterním pokladu. Mniši svému mecenáši neodepřeli pohřeb, nepochovali ho však jako většinu Rožmberků v rodové hrobce v kostele, ale ve druhém nejčestnějším prostoru opatství, v kapitulní síni.³¹

Velký rozkvět přinesla Vyššímu Brodu doba Petra I. z Rožmberka, který stál v čele rožmberského domu v letech 1310–1347. Petr, jeden z nejmocnějších šlechticů za vlády Jana Lucemburského, bývá často označován jako druhý zakladatel opatství. Petr osvědčil své mecenášství vůči klášteru nejen dary pozemkového majetku,³² ale zasloužil se též o dostavbu konventního chrámu. Když v roce 1346 padl v bitvě u Kresčaku jeho syn Jindřich spolu s Heřmanem z Miličína, věnoval na spásu jejich duší 117 kop grošů, určených na výstavbu opatství. Ke stavbě poskytl i další prostředky, celkem 217 kop grošů.³³ Dal též

²⁹ CDB V/2, č. 868, s. 589–590; J. Šusta, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědičství*, České dějiny II/1, Praha 1935, s. 233; V. Vaníček, *Vítkovci a český stát v letech 1169–1269*, s. 105–106; J. Žemlička, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 434.

³⁰ CDB V/2, č. 865, s. 586–587; č. 866, s. 587–588; č. 868, s. 589–590.

³¹ *Nota fundatores monasterii Altovadensis*, UBH, s. 383. O tzv. Závíšově kříži se většinou předpokládá, že pocházel z pokladu uherských králů a do rukou Závíšových se mohl dostat prostřednictvím jeho druhé manželky, královnyn vdovy Kunhuty, jež byla vnučkou Bély IV. Kříž mohl tvořit součást Kunhutina věna či se stát jejím majetkem v roce 1270, kdy do Prahy přivezla uherské zemské klenoty Kunhutina matka, královna Anna, prchající před králem Štěpánem. Závíš mohl též kříž obdržet u příležitosti svého třetího sňatku s uherskou princeznou Alžbětou. Druhou možností je, že kříž pocházel z pokladu českých králů, a pak se nabízí možnost, že Závíš jej získal díky svému sňatku s královnou vdovou (K. Chytil, A. Friedl, N. P. Kondakov, F. Slavík, *Kříž zvaný Závíšův*, Praha 1930, s. 16–17; J. Homolka, *Umělecké řemeslo v době posledních Přemyslovců*, in: *Umění doby posledních Přemyslovců*, ed. J. Kuthan, Roztoky 1982, s. 133; J. Kuthan, *Poklady cisterciáckých klášterů v Čechách a na Moravě*, Umění 36, 1988, s. 130). Za spásu Závíšovy duše věnovali jeho bratři klášteru tři vesnice (UBH č. 40, s. 44–45).

³² UBH, č. 65, s. 66–67; č. 76, s. 77–78; č. 88, s. 88–89. T. Šimek, *Kancelář Petra z Rožmberka v letech 1310–1347*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 14, uvádí, že klášter ve Vyšším Brodě byl vůbec největším příjemcem listin vydaných Petrem I. z Rožmberka (celkem pěti kusů).

³³ *Nota fundatores monasterii Altovadensis*; UBH, s. 385.

zhotovit devět deskových obrazů, známých dnes jako cyklus Mistra vyšebrodského a patřících k předním památkám české gotické deskové malby. Na desce znázorňující Narození Páně se Petr nechal zobrazit jako donátor s modelem kostela, pro nějž byly obrazy určeny, a s rodovým erbem.³⁴

Podle nedoložené tradice měl Petr z Rožmberka inklinovat k mnišskému způsobu života a poprvé v chlapeckém věku, podruhé pak ve stáří chtěl vstoupit do vyšebrodského kláštera. Anna Kubíková, která se osobností Petra z Rožmberka intenzivně zabývala, odmítá možnost, že by se pan Petr kdy stal laickým bratrem kláštera. Připouští pouze, že mohl jako dítě v opatství studovat, potom již však byl jeho osud zcela jednoznačně spojen s povinnostmi pána rožmberského rodu a s funkcí nejvyššího komorníka Českého království.³⁵ Doba Petra I. neznamenalala pro klášter vždy jen období prosperity. Ve 30. letech 14. století zastihla vyšebrodské klášterství válka mezi Janem Lucemburským a rakouským vévodou Albrechtem. Nejspíše v roce 1336 poplenila Albrechtova vojska část klášterního panství včetně městečka Vyššího Brodu.³⁶

Vdova po Petru I., Kateřina z Rožmberka, věnovala roku 1354 klášteru vzácný relikviář s ostatky svatých, které Rožmberkové dostali od Karla IV., uherského krále Ludvíka I., akvilejského patriarchy Mikuláše a pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Honosně provedený relikviář obsahoval údajné ostatky sv. Jana Křtitele, apoštolů sv. Petra, Pavla, Ondřeje, Bartoloměje, Matěje, evangelistů sv. Marka a Lukáše, sv. Anny, sv. Máří Magdalény a dalších více než padesáti světců, včetně českých patronů sv. Václava, Vojtěcha, Ludmily a Prokopa.³⁷ Duchovní hodnota tohoto daru musela být značná a pro vyšebrodské cisterciáky znamenala skutečný poklad.

V péči o klášter pokračovali synové Petra I., Jošt († 1369), Petr II. († 1384), Oldřich († 1390) a Jan († 1389). Rozhojňovali statky, potvrzovali starší donace a vystupovali též ve funkci ochránců opatství, když urovnávali jeho majetkové spory s jinými stranami a zasloužili se o to, že získal od Karla IV. osvobození od daní. Pro vzájemné vazby mezi Vyšším Brodem a zakladatelským rodem je výmluvná skutečnost, že Rožmberkové potvrzovali a schvalovali všechny klášterní majetkové transakce.³⁸

³⁴ J. Pešina, *Mistr vyšebrodského cyklu*, Praha 1982, s. 11–12.

³⁵ S hypotézou o možném Petrově mnišském životě vystoupil naposledy R. Štastný, *Tajemství jména Dalimil*, Praha 1991, s. 19–37. K tomu A. Kubíková, *Rožmberské kroniky krátký a sumovní výtah*. IV. kapitola, *Petr I. z Rožmberka*, Jihočeský sborník historický 57, 1988, s. 200–202; též, *Rožmberkové a vyšebrodský klášter*, 900 let cisterciáckého řádu, ed. K. Charvátová, Praha 2000, s. 161–168.

³⁶ Zpráva o poplacení vyšebrodského zboží pochází z počátku roku 1339 (*RBM IV*, č. 637, s. 246–247). Vztahuje se patrně k bojům v roce 1336. Srv. J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994, s. 528.

³⁷ *UBH*, č. 104, s. 111–112.

³⁸ Schvalování majetkových transakcí kláštera dokládá na základě listinného materiálu A. Kubíková, *Rožmberkové a vyšebrodský klášter*, s. 164.

[5] Pevné vztahy pojily vyšebrodský klášter s jeho zakladatelským rodem, pány z Rožmberka. Tyto vazby trvaly po celý středověk až do vymření rodu v roce 1611. Rožmberkové si Vyšší Brod zvolili za místo svého posledního odpočinku. Náhrobek rožmberského rodu v konventním kostele ve Vyšším Brodě znázorňuje zakladatele opatství Voka z Rožmberka.

[6] Petr I. z Rožmberka bývá pro svou štedrost vůči vyšebrodskému opatství někdy nazýván druhým zakladatelem kláštera. Mistr Vyšebrodský, deska s výjevem Narození Páně. V pravém dolním rohu je zobrazen Petr I. jako donátor s modelem vyšebrodského kostela, k jehož dostavbě věnoval značné částky.

Ve druhé polovině 14. století uzavřel vyšebrodský řádový dům dvě konfraternity. První, v roce 1377 s řeholními kanovníky sv. Augustina v Třeboni, mohla podobně jako konfraternita mezi cisterciáky na Zbraslavi a augustiniány v Roudnici nad Labem vycházet ze společného zájmu o nové duchovní hnutí prohloubené zbožnosti. S treboňským klášterem spojoval Vyšší Brod i rod

[7] Rožmberkové se osvědčovali po většinu středověku jako významní mecenáši kláštera. Listina s pečetí Petra I. z Rožmberka z roku 1318, jíž Petr věnoval vyšebrodským cisterciákům zádušní dar za svou první manželku Violu Těšinskou, čítající čtyři vesnice a hospodářský dvůr.

zakladatelů, neboť Rožmberkové stáli u zrodu obou těchto institucí. Naproti tomu konfraternita navázaná v roce 1397 s opatstvím v Baumgartenbergu v Horním Rakousku představovala sbratření dvou cisterckých ústavů.³⁹

Během 13. a 14. století cisterciáci za pomoci zakladatelského rodu vytvořili poměrně rozsáhlé panství, které před válkami husitskými zahrnovalo 2 městečka, více než 70 vsí a nejspíše 12 hospodářských dvorů. Klášterní doména se skládala z panství v okolí kláštera, z menší državy u Hořic na Šumavě, z majetků severně od Rožmitálu a ze dvou skupin statků v okolí nejdůležitějšího města jižních Čech, Českých Budějovic. Drobné državy patřily opatství i na území Rakouska. Na rozvoji svého klášterství se cisterciáci podíleli i kolonizací dosud neosídlených území. Díky jejich činnosti byla odlesněna část zboží na Hořicku a některé oblasti již zmiňovaného Klášterního lesa.

Ani vyšebrodský klášter se nevyhnul před polovinou 14. století hospodářské krizi, která tehdy postihla většinu českých klášterů. V následujících letech

³⁹ UBH, č. 150, s. 173–174; č. 185, s. 217–218.

se však opatství podařilo ekonomické potíže překonat. Trvale podporován Rožmberky, prošel klášter většinu druhé poloviny 14. století bez významnějších finančních problémů. Na počátku 15. století se však opět dostal do obtíží. Příčinou byla vnitřní válka za vlády Václava IV., která zachvátila i okolí kláštera, jehož poddaní se začali bouřit. Neplatili dávky, a naopak rozchvacovali klášterní majetek. Pro četné loupeže se okolí Vyššího Brodu stalo natolik nebezpečné, že se opat neodvažoval klášter opouštět.⁴⁰ K těmto vážným problémům se pravděpodobně přidala i jakási blíže neznámá přírodní katastrofa, která situaci opatství ještě zhoršila. Opakované zprávy o pobořených zdech v klášteře, jež naznačují, že poškození se týkalo mnoha budov, zdají se této domněnce nasvědčovat. Vyloučit však nemůžeme ani možnost, že celkově špatný stav klášterního areálu odrážel chudobu kláštera a jeho neschopnost stavby udržovat.

Stejně jako jiné cistercké kláštery i Vyšší Brod zabředl v té době do těžkých dluhů. K materiálním těžkostem se přidaly i problémy mravní, kázeň konventu se začala uvolňovat a docházelo i k vnitřním neshodám.⁴¹ V těchto obtížných letech se klášter obracel ke svým zakladatelům jako k záštitě. Zakladatelský rod, zastupovaný Čeněkem z Vartenberka jako poručníkem nezletilého Oldřicha II. z Rožmberka, a později Oldřich sám se snažili klášteru pomoci po stránce ekonomické a zasazovali se i o nápravu vnitřních problémů.⁴²

Představoval-li počátek 15. století z hlediska ekonomického i z hlediska řádové disciplíny hluboký úpadek, význam opatství z pohledu řádu paradoxně

⁴⁰ Neklid na vyšebrodském panství potvrzují i zápisy v *Popravčí knize pánů z Rožmberka* (ed. A. Kalný, Třeboň 1993, s. 30, 33, 51–53), které hovoří o krádežích a loupežích na klášterství již na konci 14. století. Zajímavá je zpráva o lapkovi, který přepadal v prvním desetiletí 15. století na silnici u kláštera, maskuje se vousy z koňských žíní a kozích chlupů. Lze jen litovat, že z hlediska úpadku kláštera nejdůležitější období mezi léty 1410 a 1420 není v *Popravčí knize* zachyceno. Ke stížnosti opata Oty IV. z Vyhnanic na nebezpečí v okolí kláštera: A. Fialová, J. Hejnic, *Ž korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, Listy filologické 102, 1979, č. 3, s. 242.

⁴¹ Stav kláštera zachycuje vyšebrodský rukopis sign. VB 49. Historické zhodnocení tohoto pramene podávají A. Fialová, J. Hejnic, *Manuálník vyšebrodského převora Jana Staicze z první poloviny 15. století*, Studie o rukopisech 15, 1976, s. 39–61, zde též soupis všech položek zanesených v manuálniku i se stručnými registry. Srv. též A. Fialová, J. Hejnic, *Ž korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, s. 238–245, kde jsou i edice některých významných listin z manuálniku J. Staicze (srv. zejména č. 2, s. 241–242; č. 3, s. 242). Pobořené budovy zmiňují dvě vyšebrodské vizitace, které snad pocházejí ze 70. let 14. století či z období 1370–1421 (*Kleinere Quellen und Forschungen zur Geschichte des Cistercienser-Ordens*, ed. O. Grillenberger, Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und Cistercienser Orden 12, 1891, č. 2, s. 444–445; č. 4, s. 447–448).

⁴² Čeněk z Vartenberka jako poručník Oldřicha z Rožmberka se zasazoval o snížení papežských desátků uložených klášteru arcibiskupem Konrádem z Vechty (*Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské a Husově*, ed. A. Neumann, Olomouc 1926, č. 9, s. 114–115). V srpnu 1418, v době, kdy již předal vládu zletilému Oldřichovi, urovnával jménem svým a Oldřichovým vnitřní spor v klášteře o stravování během půstu (*Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I*, č. 6, s. 5–6). K osobnosti předního českého šlechtice země vedle četných zmínek ve všech syntézách zabývajících se vládou Václava IV. a prvními léty husitské revoluce viz též monograficky zaměřenou studii I. Rakové, *Čeněk z Vartenberka 1400–1425. Příspěvek k úloze panstva v husitské revoluci*, Sborník historický 28, 1982, s. 57–99. K listině z roku 1418 táž, *Rožmberské teritorium v předečér husitské revoluce (Vztahy Oldřicha z Rožmberka k Čeněkovi z Vartenberka)*, Folia historica Bohemica 3, 1981, s. 269–270.

[8] Opevnění vyšebrodského kláštera s hradbou a věžemi.

posílil. V roce 1402 získal vyšebrodský opat od papeže Bonifáce IX., snad přičiněním Jindřicha z Rožmberka, právo na pontifikálie. Roku 1417, rozhodnutím Jana, opata v Cîteaux, byl vyšebrodský opat jmenován na dobu pěti let výběřcím řádových daní ze všech cisterckých klášterů v Čechách a na Moravě. Významné správní postavení vyšebrodského opatství neskončilo po pěti letech, ale přečkalo husitské války a pokračovalo ještě v 50. letech 15. století. Díky pohraniční poloze opatství význam vyšebrodského ústavu v době husitských válek i v následném období nadále stoupal.⁴³ V roce 1457 se stal Vyšší Brod jako jediný neproblematicky fungující cistercký ústav vedoucím řádovým domem v Českém království. Generální kapitula pověřila vyšebrodského opata vizitací a reformou všech klášterů řádu na území Čech a Moravy.⁴⁴

Přestože opatství ve Vyšším Brodu představovalo po většinu předhusitského období instituci hospodářsky dosti konsolidovanou a na počátku 15. století získalo i významné správní postavení v rámci českých cisterckých řádových domů, zachovávalo si po celý čas poněkud provinční charakter. Spojení s Rožmberky pomáhalo sice klášteru v mnoha ohledech, soukromý charakter však klášter vyřazoval z okruhu politicky či ekonomicky nejvýznamnějších českých řádových institucí, jakými byly např. sedlecký či plaský ústav.

Ani vyšebrodské opatství nezůstalo během husitských válek ušetřeno, podobně jako ostatní kláštery je „boží bojovníci“ vypálili. Útoky na Vyšší Brod se pod vedením Chvala Řepického z Machovic zúčastnili nejspíše husité z Prachatic. Podle tradice zachycené Březanem se tak stalo v roce 1422, zachovaná dobová zpráva umožňuje dataci do období 1422–1424. Mniši katastrofu svého domu patrně nezažili, protože ve dvacátých letech našli ochranu u pana Oldřicha z Rožmberka, který jim poskytl útočiště v českokrumlovském minoritském klášteře. Zde také za účasti celého konventu abdikoval v roce 1426 ze svého úřadu poslední předhusitský opat Přibyslav.⁴⁵

⁴³ Udělení pontifikálií *UBH*, č. 193, s. 234–235. Zásluha Jindřicha z Rožmberka o získání tohoto papežského privilegia zmíněna in: *Nota fundatores monasterii Altovadensis*, s. 388. Doklad o jmenování vyšebrodského opata výběřcím daní *Nachtrage zum Hohenfurter Urkundenbuch*, ed. V. Schmidt, Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner und Cistercienser Orden 22, 1901, č. 58, s. 444. Blíže k tomu A. Fialová, J. Hejnic, *Z korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské*, s. 238–240, edice listin dokládajících posílání vybraných daní z klášterů v Mnichově Hradišti a Sedlci do Vyššího Brodu viz tamtéž, č. 4, s. 242–243; č. 5, s. 243; č. 8, s. 244–245; doklad o placení daně ze Zlaté Koruny viz *UBG* č. 28, s. 613.

⁴⁴ *UBH*, č. 234, s. 290–292. Listinu vydal z pověření generální kapituly morimondský opat Jan.

⁴⁵ V roce 1424 vyznal Michal z Batelova, že byl dva roky u táborského hejtmana Chvala (Řepického z Machovic) „...a ten kraj hubili, mordovali i pálili, i klášter Vyšňobrodský vypálili etc.“ (*Popravčí kniha pánů z Rožmberka*, s. 85). Podrobnější zprávy, které můžeme najít v historické literatuře, např. u D. Kaindla, *Geschichte des Zisterzienserstiftes Hohenfurt in Böhmen*, Böhmisches Krummäu 1930, s. 33, se opírají o mladou a nepřilíživou relaci V. Březana, *Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah, popsany na konci léta 1609 v Třeboni*, Časopis Společnosti vlastenského museum II/4, 1828, s. 57. K pobytu konventu v Krumlově: V. Schmidt, *Südböhmen während der Hussitenkriege*, MVGD 46, 1908, s. 230; *Urkundenbuch der Stadt Krummäu in Böhmen 2*, ed. V. Schmidt, A. Picha, Prag 1910, č. 44, s. 14.